

LETENSKÝ KOLOTOČ

Rozhovor s Karlem Ksandrem, generálním ředitelem Národního technického muzea

Historický Letenský kolotoč se nachází v Letenských sadech v Praze 7 v těsné blízkosti Národního technického muzea. Od svého opětovného zprovoznění 12. července 2022 zase slouží k zábavě dětí i dospělých (obr. 1). Jaká je jeho historie? Kde byl poprvé postaven a jak dlouho byl na Letné v provozu? Jedná se o unikát mezinárodního významu? Jak probíhala jeho záchrana a jak obtížené bylo na ni sehnat peníze? Na tyto otázky nám poskytl odpovědi Karel Ksandr.

• *Pane řediteli, dovolte mi na začátek zahřívací otázku. Máte nějaké osobní vzpomínky na kolotoč?*

Ano, samozřejmě mám, protože jsem Leteňák, takže kolotoč je spojen s mým dětstvím, kdy jsem s rodiči chodil do Letenských sadů. Jejich návštěva se neobešla bez toho, abych se na kolotoči svezl. Nevím sice přesně, kdy nebo v kolika letech jsem se prvně na kolotoči točil, ale rozhodně to muselo být kolem mého pátého roku.

Obr. 1. Letenský kolotoč v sadech na Letné den před svým opětovným zprovozněním po celkové restauraci (foto P. Sláma, 2022).

• *Letná však nebyla jediným místem, kde se kolotoč nacházel. Jaká je tedy historie jeho vzniku?*

Na Letné je kolotoč na svém druhém umístění. V roce 1892, kdy byl vyroben tesařem Matějem Bílkem, byl instalován Josefem Nebeským, který si kolotoč objednal, koupil a provozoval, na Královských Vinohradech. Víme přesně, kde byl kolotoč umístěn. Bylo to nedaleko zájezdního hostince Na Kravíně, na místě, kde se konaly poutě, tedy v dnešní Korunní ulici, zhruba tam, kde stojí stará tramvajová vozovna. V roce 1894, tedy dva roky poté, byl kolotoč z Královských Vinohrad – což bylo tehdy samostatné město, nebyla to součást Prahy tak jako dnes – přestěhován do Královského hlavního města Prahy. Bylo vybráno místo právě v Letenských sadech. Nebylo vybráno náhodou. Již v roce 1862 zde město Praha postavilo restauraci Na Letné, dnešní Letenský zámek, který funguje coby restaurační zařízení dodnes. Restaurace byla postavena se záměrem, aby sloužila pro nedělní výlety Pražanů, když vyrazí sem, daleko za město. Dnes nám to přijde směšné, protože Letenské sady jsou pokládány za centrum „nejcentrálnější“, ale tehdy byla Letná skutečně výletním místem, zvláště poté, co byla dobře zpřístupněna díky řetězovému mostu císaře Františka Josefa, v místě, kde dnes stojí Štefánikův most. A tady je tedy od roku

Obr. 2. Historické fotografie exteriéru a interiéru kolotoče, mezi lety 1975–1980 (soukromá sbírka Stefana Marii Rothera).

Obr. 3. Koně jako živí jsou neodmyslitelnou součástí kolotoče a během obnovy se jim dostalo náležitě péče. Srovnání dobové fotografie (mezi lety 1975–1980, soukromá sbírka Stefana Marii Rothera) a stavu po zrestaurování (foto P. Sláma, 2022).

Obr. 4. Centrální sloup s rytíři je připomínkou původu této kratochvíle v historickém karuselu (foto P. Sláma, 2022).

1894 kolotoč... Letenský kolotoč byl plně funkční po dlouhá desetiletí (obr. 2); samozřejmě byl v určitých etapách opravován, ať už ve 30. letech, nebo pak začátkem 90. let. Po dlouhém úsilí o jeho záchranu skončila jeho definitivní, velmi pietní památková restaurace v roce 2022.

• *V jakém stavu se Letenský kolotoč do sbírek NTM dostal?*

Muzeum kolotoč v roce 2004 odkoupilo od původních vlastníků. Je zajímavé, že během celého období socialismu nikdy nebyl znárodněn, pravděpodobně proto, že neměl svůj pozemek a vlastní katastrální číslo. Pozemek je součástí Letenských sadů, a tak jako Národní technické muzeum dnes, i původní vlastníci si pozemek od města pronajímali. Takže v roce 2004 se podařilo zakoupit kolotoč do muzejních sbírek a od té doby až do loňského roku, tedy 18 let, trvala ne úplně jednoduchá, ale zaplat' Pán Bůh úspěšná restaurace tohoto vzácného zařízení do té podoby, v jaké funguje dnes. K tomu ještě jedna poznámka. Původní orchestrion se nedochoval, NTM tedy pro kolotoč pořídilo orchestrion Atlantic, vyrobený v roce 1910 v Lipsku.

• *Kolotoč, jak jsme si již řekli, je dnes zrestaurovaný a připravuje se na třetí návštěvnickou sezonu. Můžete nám však povědět, jak probíhala rekonstrukce? Co bylo nejtěžší – sehnat odborníky, materiál? Nebo bylo nejobtížnější získat finance?*

Kupodivu o finance ani tolik nešlo, protože se podařilo zajistit dotace jak od ministerstva kultury, tak od hlavního města Prahy, městské části Praha 7 nebo Nadačního fondu Avast. Významné také bylo, že se podařilo získat finance i ze sbírky, která probíhala mezi občany. Všem těmto dárcům je potřeba poděkovat. Nesmírně si jejich pomoci vážíme!

Zásadní problémy byly s vlastní rekonstrukcí. Já sám jsem si původně myslel, že nejvíce práce a času nám zabere restaurování koní. Že restaurovat koně do původní podoby z původních materiálů, tedy z pravých koňských kůží, nebude jednoduché a že to bude právě to, co opravy zdrží. Nakonec figury koní byly hotové několik let předtím, než se nám podařilo opravu kolotoče dokončit (obr. 3). Hlavní problém se ukázal s vlastní stavbou, s dřevěným pavilonem na půdoryse dvanáctiúhelníku. V rámci zadávání veřejných zakázek podle zákona se nám prostě nedařilo dodavatele opravy vysoutěžit. První zhotovitel, který se do opravy pustil, byla společnost GEMA ART. S tou jsme se museli rozloučit, protože postupovala s rekonstrukcí velmi špatně a nekvalitně. Následná výběrová řízení se velice táhla; to znamená, že až na popáté se nám podařilo vybrat zhotovitele. Samozřejmě každé výběrové řízení má své časové úseky, tudíž se to táhlo několik let, ale zaplat' Pán Bůh firma bratří Kmošků z Litomyšle zvítězila a kolotoč opravila do původní podoby z roku 1894, kdy se objevil zde na Letné.

• *Víme, že se kolotoč otevírá vždy na sezonu, tedy přibližně od dubna do října, jak dovolí počasí. Jaký je o kolotoč zájem?*

O kolotoč je bezesporu velký zájem, protože je to velmi zajímavá atrakce. Zároveň je to kulturní památka a je ve velmi pietním a velmi pěkném a současně provozuschopném stavu. Takže jde-li kolem rodina s dětmi, nevynechá svezení na kolotoči, to ukázaly vlastně obě sezony. Kolotoč je stále obležen rodiči s dětmi, které se chtějí svést.

• *Dostávám se k předposlední otázce... ta sice mohla zaznít i na začátku, ale nechal jsem si ji na konec. Proč je kolotoč tak vzácný a jedná se o unikát jen u nás nebo i v evropské formátu, či dokonce světovém měřítku?*

Tak já bych začal asi trochu ze široka, protože by bylo dobré si říct, co je to vlastně podlahový kolotoč a jak ta myšlenka vlastně vznikla. Nejdříve je třeba vrátit se na přelom 17. a 18. století, kdy se na šlechtických sídlech konaly takzvané karusely. Ikonograficky máme zdokumentováno, že se pořádaly například ve Valdštejnské jízdárně v Praze. Tato jízdárna, která je součástí Valdštejnského paláce a nachází se u stanice metra Malostranská, byla jedním z míst, kde se karusely konaly. Karusel se totiž rovná kolotoč, což znamená, že v jízdárně stál obvykle uprostřed sloup, na němž byly různé terče, a šlechtici jezdili kolem na koních a snažili se do terčů za jízdy trefovat (obr. 4). A z této zábavy šlechticů se to přelilo do těch neživých podlahových kolotočů (obr. 5). My dnes bezpečně víme, že kolotoč na Letné je druhý nejstarší dochovaný v Evropě, ale jediný, skutečně jediný, který nemá figuríny koní jenom vyřezávané, ale má jejich skelety z lipového dřeva, vycpané slámou, ještě potaženy pravou koňskou kůží. Skutečně to tedy vypadá, jako kdyby tam jezdili praví koně. Pro zajímavost, ten úplně nejstarší kolotoč najdeme na zámku Hanau v Německu. Je tu podstatný rozdíl oproti našemu dřevěnému kolotoči, ten německý je totiž zděný.

Obr. 5. Restaurovaný interiér kolotoče (foto P. Sláma, 2022).

- *Ještě se naposledy zeptám, a očekávám, že se vám nebude odpovídat úplně jednoduše kvůli šíři této otázky. Kolotoč má bohatou a v mnoha směrech zajímavou historii, ale kdybyste měl vybrat: co vám přijde nejzajímavější, co vás nejvíce zaujalo, jaký největší zážitek z boje o záchranu kolotoče jste si odnesl?*

To je velmi dobrá otázka. Tak nejen že jsem kolotoč znal už jako malé dítě a že se mu věnuji z pozice vedení Národního technického muzea, ale zabýval jsem se jím již dříve, když jsem pracoval v Národním památkovém ústavu. Takže se kolotoči věnuji vlastně už 27 let z různých pozic a vždycky jsem se snažil, aby se s kolotočem něco stalo a jeho stav se zlepšil. Například v roce 1995 se nám podařilo přesvědčit původní majitele, aby se nechala udělat nová střecha, která je na kolotoči dodnes. Tenkrát ji zaplatilo hlavní město Praha a my víme, že kdyby se tak nestalo, z kolotoče by dnes už nic nezbylo. Těch zážitků by bylo asi více, jednak setkání s původními majiteli, tedy s potomky rodiny pana Kořána, který kolotoč koupil za první republiky, jednak by to bylo – což je velice zajímavé –, jak se kolotoč zachoval ve vzpomínkách a povědomí lidí. A tady bych si dovolil jmenovat například televizní film *Láska jako trám* z roku 1967. Závěr toho filmu, kdy paní Šejbalová a pan Pivec jedou na kolotoči, se odehrává přímo tady a pro nás to byl při obnově nesmírně důležitý záběr (obr. 6). Kamera byla umístěna na točném, aby snímala paní Šejbalovou a pana Pivce sedící na koních, a díky tomu nám tak vlastně několikrát kolem dokola zaznamenala stěny kolotoče, o nichž bychom jinak nevěděli, jak vypadaly a jak byly vyzdobeny, takže i takový film nám výrazně pomohl v památkové obnově. Já mám ten film hrozně rád a myslím si, že je to skvělá ukázka toho, jak „nevědomky“ v rámci televizního filmu byla provedena poměrně dobrá dokumentace stavby.

- *Takže nejenom archivy, ale třeba i film, původně natočený s úplně jiným záměrem...*

Ano, a když hovoříte o plánech a archivech, pak je bezesporu pozoruhodné, že se dochoval i původní plán kolotoče z roku 1892, kdy byl kolotoč umístěn na Vinohradech. Na plánu je i napsáno „nákreš postavení kolotoče patřící p. J. Nebeskému na Král. Vinohradech stojícího“. Plán byl pak použit pro přemístění kolotoče do Prahy na Letnou v roce 1894. Zajímavostí je i to, že na Královských Vinohradech byl plán použit, ale nebylo k němu vydáno stavební povolení. To bylo

vydáno až v Královském hlavním městě Praze, k tomu je celá spisová dokumentace a my máme na dalším plánu znázorněnu situaci, kdy je kolotoč usazován na dnešní místo, tedy u ulice Kostelní a současného Letenského zámku. Je zde například i zakres tramvaje, kterou tady v roce 1891 realizoval František Křížík. Tento spisový materiál samozřejmě opět hodně hovoří o tom, jak kolotoč vypadal. Přidám ještě jednu zajímavost, a sice že na Vinohradech kolotoč sloužil na „lidský pohon“: ve sklepě se vždycky sluhové zapřeli do šikmé vzpěry točny a chodili pod točnou, a tím kolotočem točili. Byl to vlastně princip žentouru. Ve stavebním povolení pro umístění na Letné, tedy v Praze, je krásná formulace, že „kolotoč původně byl zařízen tím způsobem, že byl poháněn tlakem obíhajícího sluhu...“, a dovětek je ten, „že pro nepohodlnost zařízení tohoto zařídí pan majitel pohyb strojní“. A tak je od roku 1894 kolotoč poháněn elektromotorem a na tom se dodnes nic nezměnilo.

- *Naštěstí pro sluhy to tedy byly jen dva roky práce... Mnohokrát děkuji, pane řediteli, za váš čas.*

Rádo se stalo, také děkuji. A zvu všechny čtenáře Staleté Prahy nejen k procházce na Letnou ke kolotoči, ale samozřejmě i do naší hlavní muzejní budovy hned naproti, kde od 7. prosince 2023 probíhá velká výstava *Santini a svět jeho architektury*, na další výstavy a do stálých expozic jak v Praze, tak i v Centru stavitelského dědictví v Plasích nebo třeba v železničním depozitáři v Chomutově.

Ptal se Jan Duda

Obr. 6. Na Letenském kolotoči se ve finální scéně slavné komedie *Láska jako trám* z roku 1967 svezli Jiřina Šejbalová a Jan Pivec, režíroval František Filip.

VÝSTAVA NÁRODNÍHO TECHNICKÉHO MUZEA A UNIVERZITY KARLOVY

www.ntm.cz

SANTINI

A SVĚT JEHO ARCHITEKTURY

1723—2023

7. prosince 2023 – 5. ledna 2025
 Národní technické muzeum
 Kostelní 42, Praha 7 | www.ntm.cz

UNIVERZITA
KARLOVA

spolupráce na výstavě

MŠMT

Zámek
Žďár nad Sázavou

FILOZOFICKÁ FAKULTA
Univerzita Karlova

ve spolupráci

MINISTERSTVO
KULTURY

generální partner NTM

ŠKODA

hlavní mediální partner ČT

Česká televize

mediální partner

31.5.2023 – 28.4.2024

www.ntm.cz

ANTONÍN BARTIŠ IVS

*moderní architekt
za času historismu*

Kostel sv. Václava na Smíchově. NTM, AAS

Výstava Národního technického muzea, Kostelní 42, Praha 7

NÁRODNÍ TECHNICKÉ MUZEUM

Navštivte expozici
**ACHITEKTURY,
STAVITELSTVÍ
A DESIGNU**

Expozice dokumentuje na původních i nových modelech, kopiích dobových plánů, skic a fotografií a řadou autentických stavebních prvků nejvýznamnější architektonické počiny u nás od poloviny 19. století po současnost.

Hlavní budova NTM

Kostelní 42, Praha 7, 178 00

Otevírací doba: úterý – neděle 9:00 – 18:00
včetně státních svátků

www.ntm.cz

CENTRUM STAVITELSKÉHO DĚDICTVÍ NTM PLASY

Muzeum stavitelství, centrum dokumentace, prezentace a celoživotního vzdělávání
v oblastech souvisejících se stavební historií a tradičním stavitelstvím

EXPOZICE STAVITELSTVÍ

historický vývoj stavebních prvků,
materiálů a konstrukcí

DVŮR STAVEBNÍCH ŘEMESEL

stavební technologie a řemesla

EXPOZICE STAVEBNĚHISTORICKÉHO PRŮZKUMU

autentický prostor, jehož vývoj lze
sledovat od středověku po současnost

STATIKA HROU

„Jak to, že dům stojí a nespadne“

PROMĚNNÉ VÝSTAVY

poklady ze sbírek
Národního technického muzea

STŘEDOVĚKÉ STAVEBNÍ STROJE

věrné repliky středověkých stavebních strojů

Více informací a aktuální otevírací dobu naleznete na www.muzeum-plasy.cz.

Centrum stavitelského dědictví NTM Plasy,

Pivovarská 5, 331 502 Plasy

www.ntm.cz | www.muzeum-plasy.cz

GPS: N 49°56.14012', E 13°23.32835'

Ve spolupráci:

MINISTERSTVO
KULTURY

Generální partner:

Hlavní mediální partner:

Mediální partner:

Český rozhlas